

The Necessity to Observe the Interests of the company in the Assumption of Director's Contract with Himself with Recognition in the British Legal System

*Hosein Bahrami*¹

1. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Islamic Law, Faculty of Humanities, Bozorgmehr University of Qaenat, Qain, Iran.

Email: h_bahrami@buqaen.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2023.408797.2410

Received:
26 July 2023

Accepted:
14 October 2023

Published:
21 October 2024

A B S T R A C T

The manager's transaction on behalf of the company with himself is a situation of conflict of interest and is possible that the manager considers his own interests to be preferable to the interests of it; Accordingly, the legislator should try to protect the company. The legislator has issued a ruling only in relation to a joint-stock company what he means is the place of dispute; Therefore, the purpose is to deduce the legislator's opinions regarding the mentioned company and others in comparison with English law. In the above company, managers must first take the consent of the board of directors and then the general meeting of co-partners (Article 129 of the Amendment bill of the commercial code). Otherwise, the transaction can be canceled; even if invalidity conflicts with third-party rights with good intentions (Article 131 of the mentioned code); However, if the

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

consent of the board of directors has been obtained and the assembly does not approve, and the invalidity of the transaction conflicts with the third party, the transaction will be valid with respect to him (Article 130 of the above code). In other companies, according to the similarity, the same rulings should be valid; As for the cooperative society, the rules of the joint stock company are current; but sometimes, it is not possible; Therefore, the rules of agency must be enforced. In the British, the above transaction is also accepted; But it has differences with Iran; Such as all companies are subject to uniform rules.

Keywords: Contract with Himself, Conflict of Interests, Director, Company, Interest.

This article is extracted from the research project number 39248 of Bozorgmehr University of Qaenat.

Funding:

The author(s) received financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Hosein Bahrami: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration, Funding Acquisition.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Bahrami, Hosein. "The Necessity to Observe the Interests of the company in the Assumption of Director's Contract with Himself with Recognition in the British Legal System". *Journal of Legal Research*, 23, no. 59 (October 21, 2024), 627-654.

Extended Abstract

The manager is the fiduciary of the company and must seek to secure its interests. If the manager deals with himself on behalf of the company, a conflict of interests will occur (for example, in sales, his interest requires selling at a higher price and the interest of the company requires buying at a lower price); Therefore, it is important to protect the interests of the company against the manager's abuse of his authority. Legislator has issued a ruling only regarding the joint stock company, and there is a difference regarding its interpretation. The status of other companies is also ambiguous and there is a difference of opinion in that regard. In English law, the director is the fiduciary of the company and must avoid the situation of conflict of interest; But the possibility of trading on behalf of the company with itself has been identified under certain conditions. Regarding the background of the research, it is worth mentioning that in this field, articles have been written in some corporate law books; For example, an article entitled "Study of the status and effects of the legal transaction between the CEO and the company in comparison with the new commercial law bill" by Sam Mohammadi and Ali Bagheri was published in the Private Law Studies Quarterly in 2014. Regardless of the lack of a characteristic of comparative analysis in the above works, the present essay has criticized the previous opinions. The purpose of the present research is to explain the situation in the assumption of the problem in comparison with English law. The questions of the current research are as follows:

- 1-What is the status of the manager's transaction on behalf of the company with himself in a joint stock company?
- 2- Can these rules be spread to other companies?
- 3- What is the difference between British law and Iranian law?

This article is descriptive and analytical and written based on the library method.

Legislators have stipulated regarding the joint stock company that managers must first take the consent of the board of directors and then the general assembly. If the consent of the board of directors and assembly is not obtained, the transaction can be voidness; However, if the consent of the board of directors has been obtained and the assembly does not approve, and the invalidity of the transaction conflicts with the third party's rights in good faith, the transaction will be valid with respect to the third party. In other companies, the same rulings should be in force with regard to the Tanghih of Manat; because the nature of the relationship between managers and commercial companies is the same in all companies and the last will of the legislator regarding commercial companies is mentioned in the joint stock; But sometimes it is not possible due

to the lack of board of directors and assembly; Therefore, the orders of attorney orders must be enforced and the manager cannot deal with himself in the silence of the partners. In fact, in terms of being a fiduciary, the manager is like an attorney, and the ruling contained in Article 1072 Civil Law in relation to the attorney that was mentioned earlier, it has been arranged for that characteristic (the representative is a fiduciary because beneficiary trusted him; therefore, he should not abuse and prefer his benefit to the benefit of beneficiary). As in the articles of 1240 Civil law and 373 Commercial law this prohibition exists.

Regarding the Cooperative company, according to the relevant regulations, the rules of the joint stock company are current. This indicates that the legislator insists on what he mentioned in the joint stock company. In a limited liability company, there may not be a board of directors; But there is an assembly; Therefore, if the board of directors is absent and the assembly does not approve, the transaction will be voidness. There may be no board of directors and general assembly in a Partnership company and Relative company; Therefore, the consent of all partners must be taken; Otherwise, the transaction will be void. In a Limited Partnership company, due to the lack of a board of directors and assembly, the situation is similar to a partnership and relative company, and in a Joint stock partnership, there is no board of directors; But there is a general assembly; Therefore, the situation is like a limited liability company.

In English law, while accepting the company manager as a fiduciary, the transaction with the company is accepted; But it has differences with Iranian laws. In English law as opposed to Iranian law:

- 1- Any transaction does not need the approval of company members;
- 2- In terms of granting loans, guaranteeing debts, and mortgaging the company's property, there is no difference between the state where the manager is a natural person or a legal entity, and the mentioned contracts are allowed if the partners agree;
- 3- There are more cases in which there is no possibility of voidness in British law than in Iranian law;
- 4- In the assumption that the manager made a profit from the transaction with the company; even if there is no loss to the company, these benefits belong to the company.

لزوم رعایت مصلحت شرکت در فرض معامله مدیران با خود با تأملی در حقوق انگلیسی

حسین بهرامی^۱

۱. استادیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بزرگمهر قاننات، قاننات، ایران.

bahrani@buqaen.ac.ir

چکیده:

معامله مدیر به نمایندگی از شرکت با خود، موقعیتی است که منافع مدیر با شرکت در تضاد می‌باشد و محتمل است مدیر منافع خود را ارجح بر منافع آن بنگاه بازرگانی بداند؛ بر همین اساس مقنن باید درصدد حمایت از شرکت در برابر سوءاستفاده مدیر از اختیاراتش باشد. مقنن تنها در رابطه با شرکت سهامی وضع حکم نموده که مقصود او محل اختلاف است؛ لذا هدف این جستار، استنباط احکام مقنن در خصوص شرکت نام‌برده و تبیین وضعیت سایر شرکت‌ها در فرض فوق در مقام مقایسه با حقوق انگلیس است. در شرکت سهامی مدیران در گام نخست باید رضایت هیئت‌مدیره و سپس مجمع عمومی را اخذ نمایند (ماده ۱۲۹ ل.ا.ق.ت). در غیر این صورت معامله قابل ابطال است؛ حتی در فرضی که با حقوق ثالث با حسن‌نیت مغایرت داشته باشد (ماده ۱۳۱ ل.ا.ق.ت)؛ اما اگر رضایت هیئت‌مدیره کسب شده باشد و مجمع تصویب نکند و بطلان معامله با حقوق ثالث با حسن‌نیتی مغایرت داشته باشد، معامله نسبت به ثالث صحیح خواهد بود

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد [نشریه](#) مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/jlr.2023.408797.2410

تاریخ دریافت:

۴ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۲ مهر ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۳۰ مهر ۱۴۰۳

(ماده ۱۳۰ ل.ا.ق.ت.). در خصوص سایر شرکت‌ها اختلاف نظر وجود دارد؛ اما احکام شرکت سهامی با عنایت بر تنقیح مناط باید جاری باشد؛ همان‌طور که در خصوص شرکت تعاونی به تصریح مقررات مربوط احکام شرکت نام‌برده جاری است. البته بعضاً به جهت فقدان هیئت‌مدیره و مجمع امکان تسری حکم وجود ندارد؛ لذا باید احکام وکالت جاری شود. در حقوق انگلیس نیز معامله مدیر به نمایندگی از شرکت با خود پذیرفته شده اما تفاوت‌هایی با حقوق ایران دارد؛ از قبیل آنکه تمامی شرکت‌ها تابع احکام واحد هستند.

کلیدواژه‌ها:

معامله با خود، تعارض منافع، مدیر، شرکت، مصلحت.

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی شماره ۳۹۲۴۸ دانشگاه بزرگمهر قانات است.

حامی مالی:

این مقاله حامی مالی دارد.

مشارکت نویسندگان:

حسین بهرامی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه، جذب بودجه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

بهرامی، حسین. «لزوم رعایت مصلحت شرکت در فرض معامله مدیران با خود با تأملی در حقوق انگلیس». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۳، ش. ۵۹ (۳۰ مهر ۱۴۰۳)، ۶۲۷-۶۵۴.

مقدمه

مدیر امین شرکت بوده و باید درصدد تأمین منافع آن باشد. در فرض معامله مدیر به نمایندگی از شرکت با خود، تعارض منافع حادث خواهد شد (به‌عنوان نمونه در بیع، منفعت او فروش با قیمت بالاتر و منفعت شرکت، خرید با قیمتی پایین‌تر را اقتضا دارد)؛ لذا تأمین منافع شرکت در برابر سوءاستفاده مدیر از اختیارش امری مهم است.

مقنن تنها در خصوص شرکت سهامی وضع حکم نموده که در خصوص تفسیر آن اختلاف است. وضعیت سایر شرکت‌ها نیز محل ابهام هست و در آن رابطه اختلاف نظر وجود دارد.

در حقوق انگلیس مدیر امین شرکت بوده و باید از موقعیت تعارض منافع اجتناب نماید؛ اما امکان معامله به نمایندگی از شرکت با خود، تحت شرایطی شناسایی شده است.

در باب پیشینه پژوهش شایان ذکر است که در این زمینه در برخی از کتب حقوق شرکت‌ها، مطالبی مطرح و مقالاتی هم نگاشته شده؛ از باب نمونه مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی وضعیت و آثار معامله حقوقی مدیرعامل با شرکت در مقایسه با لایحه جدید قانون تجارت» از جانب سام محمدی و علی باقری در فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی در سال ۱۳۹۴ منتشر شده است.

صرف‌نظر از فقدان مشخصه بررسی تطبیقی در آثار فوق، جستار حاضر به نقد آرای سابق بر خود پرداخته است.

هدف از پژوهش حاضر تبیین وضعیت در فرض مسئله در مقایسه با حقوق انگلیس می‌باشد. پرسش‌های پژوهش حاضر به شرح ذیل است:

۱- وضعیت صحت معامله مدیر به نمایندگی از شرکت با خود، در شرکت سهامی چیست؟

۲- آیا می‌توان این احکام را به سایر شرکت‌ها سرایت داد؟

۳- تفاوت حقوق انگلیس با حقوق ایران در مانحن‌فیه چیست؟

مقاله حاضر توصیفی و تحلیلی بوده و بر اساس روش کتابخانه‌ای نگاشته شده است. موضوع در گام نخست از جهت فقهی و سپس از منظر حقوق موضوعه و در نهایت حقوق انگلیس بررسی خواهد شد.

۱- بررسی فقهی معامله مدیران با شرکت

نصی در خصوص معامله مدیر با شرکت تجاری با عنایت به مستحده بودن آن مؤسسات، ذکر نشده

است؛ لیکن بر حرمت خیانت در قرآن^۱ و احادیث^۲ تأکید شده و در ابواب مختلف فقهی نیز به اصل لزوم رعایت مصلحت^۳ و غبطه^۴ از سوی امین اشاره شده است.^۵ همچنین در خصوص معامله با خود از سوی

۱. قرآن بر نهی از خیانت تأکید کرده است: ان الله يأمركم ان تؤدوا الأمانات الى أهلها (النساء ۴، آیه ۵۸)؛ خدا دستور مؤکد به شما می‌دهد که امانت مردم را به آنان برگردانید. نک: محمدحسین طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی، جلد ۴ (قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴)، ۵۷۶؛ همچنین آمده است: یا ایها الذین آمنوا لا تخونوا الله و الرسول و تخونوا اماناتکم و انتم تعلمون (الانفال ۸، آیه ۲۷)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید به خدا و رسول خیانت نکنید؛ و زناهار از اینکه امانت‌های خود را با اینکه می‌دانید، خیانت کنید. نک: محمدحسین طباطبایی، پیشین، جلد ۹، ۴۴؛ خیانت به معنای مخالفت نهانی با حق و شکستن پیمان است. نک: حسین بن محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن (لبنان؛ سوریه: دارالعلم: الدار الشامیه، ۱۴۱۲)، ۳۰۵.

۲. در روایات نیز خیانت به شدت مذموم دانسته شده است؛ به‌عنوان نمونه رسول خدا (ص) فرمود: از ما نیست کسی که با مسلمانی خیانت کند. همچنین فرمودند: هر کس با مسلمانی خیانت ورزد با یهودیان در قیامت محشور خواهد شد؛ زیرا آنها، خیانتشان از همه مردم به مسلمانان زیادتر است. نک: شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ترجمه علی‌اکبر غفاری، جلد ۴ (تهران: نشر صدوق، ۱۴۰۹)، ۳۶۹.

۳. برخی از لغتنامه‌های عربی مصلحت را خیر دانسته‌اند. نک احمدبن محمدمقری فیومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، جلد ۲ (قم: منشورات دارالرضی، بی‌تا)، ۳۴۵؛ فخرالدین طریحی، مجمع البحرین، جلد ۲ (تهران: کتابفروشی مرتضوی، ۱۴۱۶)، ۳۸۹؛ حسن مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، جلد ۶ (تهران: مرکز کتاب لترجمه و النشر، ۱۴۰۲)، ۲۶۵.

۴. غبطه را در لغت مسرت (ابوالفضل ابن منظور، لسان العرب، جلد ۷ (بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع: دار صادر، ۱۴۱۴)، ۳۵۹) و حسن حال (اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح - تاج اللغه و صحاح العربیه، جلد ۳ (بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۴۱۰)، ۱۱۴۶؛ خلیل بن احمد فراهیدی، کتاب العین، جلد ۴ (قم: نشر هجرت، ۱۴۱۰)، ۳۸۸) و در اصطلاح فایده و مصلحت (یاسین عیسی عاملی، الاصطلاحات الفقهیه فی الرسائل العملیه (بیروت: دارالبلاغه للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۱۳)، ۱۵۱) و تصرف به صلاح (محمدجعفر جعفری لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد ۴ (تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۶)، ۲۷۱۶) تعریف کرده‌اند.

۵. در خصوص حدود ولایت ولی قهری چهار نظر وجود دارد: الف) نظریه اطلاق: ولی قهری در تصرفات خود مطلق العنان است. حدیث نبوی: «أنت و مالک لایبک». نک: محمدبن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، جلد ۱۷ (قم: مؤسسه آل‌البیت (ع)، ۱۴۰۹)، ۲۶۲-۲۶۳؛ دلیل بر این مدعا است. برای این نظر طرفداری یافت نگردیده و در نقد آن آورده شده که روایات مورد استناد، ظهور در فرض نیاز پدر دارند. نک: شیخ مرتضی انصاری، مکاسب، جلد ۳ (قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، ۱۴۱۵)، ۵۳۷. ب) کفایت عدم مفسده: نیاز به وجود مصلحت یا نفع در تصرفات ولی نیست؛ مانند خریدی که نه سود در آن است نه ضرر. نک: همان، ۵۴۰؛ محمدبن محمد بحرالعلوم، بلغه الفقیه، جلد ۳ (تهران: منشورات مکتبه الصادق، ۱۴۰۳)، ۲۷۱؛ ابولقاسم بن محمد میرزای قمی، جامع الشتات، جلد ۲ (تهران: مؤسسه کیهان، ۱۴۱۳)، ۴۵۶. ج) رعایت غبطه: ولی قهری ناچار از رعایت مصلحت مولی علیه در اعمال حقوقی است؛ مشهور بر این نظر است. نک: ابوجعفر طوسی، مبسوط، جلد ۲ (تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء الآثار الجعفریه، ۱۳۸۷)، ۲۰۰؛ ابن‌ادریس حلی، سرائر، جلد ۱ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۰)، ۴۴۱؛ حسن بن یوسف علامه حلی، ارشاد

وکیل در حالت اطلاق اذن که حقوق موکل همیشه در خطر بوده و احتمال می‌رود که نماینده، منافع خود را بر حقوق او رجحان دهد^۶ اختلاف نظر وجود دارد:

- ۱- منع معامله با خود: برخی معامله با خود را تنها در خصوص پدر و جد پدری می‌پذیرند.^۷ در مقام ذکر علت برای این نظر آورده شده که تراضی در این حالت ناممکن خواهد شد؛ زیرا از یک شخص جز یک اراده صادر نمی‌شود.^۸ بین متأخرین امکان معامله با خود پذیرفته شده است^۹ و تفاوتی بین پدر و جد پدری و سایرین وجود ندارد.^{۱۰} در واقع جهت تفاوت موجب از قابل، مغایرت اعتباری کفایت می‌کند.^{۱۱}
- ۲- کفایت اطلاق عقد: اذن موکل شامل بیع با وکیل نیز هست؛^{۱۲-۱۳} زیرا اذن در فروش بر هر

الاذهان، جلد ۱ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۰)، ۳۶۰؛ محمدبن مکی شهید اول، الدروس، جلد ۳ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷)، ۳۱۸ و ۴۰۳؛ زین‌الدین بن علی شهید ثانی، مسالک، جلد ۳ (قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۳)، ۱۶۶؛ احمدبن محمد اردبیلی، مجمع الفائدة و البرهان، جلد ۴ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳)، ۱۴ (د کفایت عدم مفسده در برخی تصرفات و رعایت مصلحت در برخی دیگر: امکان استقراض از فرزند یا خرید کنیز از مال او و همچنین استفاده از مال مولی علیه سبب گردیده تا برخی رعایت مصلحت در تصرفات ولی را محدود به تصرفاتی نمایند که به جهت نیاز شخصی نیست. نک: ابولقاسم خوئی، مصباح الفقاهه، جلد ۵ (بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا)، ۲۵. امری که طیفی دیگر آن را بعید نمی‌دانند. نک: بحر العلوم، پیشین، ۲۷۲. حاصل جمع ادله مختلف نظر اخیر است. در رابطه با وکالت در صورت اطلاق عقد، وکیل ملزم به رعایت مصلحت موکل می‌باشد. نک: نجم‌الدین محقق حلی، شرایع الاسلام، جلد ۲ (قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۴۰۸)، ۱۵۳. راجع به متولی نیز امین بودن شرط بوده و قرار دادن تولیت برای خائن، خصوصاً در جهات و مصالح عامه، جایز نیست. نک: سیدروح‌الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله، جلد ۲ (قم: مؤسسه مطبوعات دار العلم، بی‌تا)، ۸۲ و متولی باید منافع موقوفه را بر وفق مصلحت آن به مصرف برساند. نک: میرزای قمی، پیشین، جلد ۴، ۲۰.

۶. ناصر کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۲ (تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا، ۱۳۸۳)، ۸۳.
۷. ابوجعفر طوسی، خلاف، جلد ۳ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۷)، ۳۴۶.
۸. کاتوزیان، پیشین، ۸۱.
۹. شیخ محمدحسن نجفی، جواهر الکلام، جلد ۲۷ (بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴)، ۴۲۹.
۱۰. حسن بن یوسف علامه حلی، مختلف الشیعه، جلد ۶ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳)، ۳۲.
۱۱. زین‌الدین بن علی شهید ثانی، الروضه البهیة، جلد ۴ (قم: کتابفروشی داوری، ۱۴۱۰)، ۳۸۵.
۱۲. علامه در مختلف الشیعه قائل بر کفایت اطلاق اذن جهت معامله با خود بوده و در قواعد الاحکام و ارشاد الاذهان بر عدم جواز وکیل در حالت اطلاق اذن فتوی داده‌اند.
۱۳. علامه حلی، پیشین، جلد ۵، ۵۷؛ نجفی، پیشین، ۴۲۹؛ سیدمحمدکاظم طباطبایی یزدی، تکمله عروة الوثقی، جلد ۱ (قم: کتابفروشی داوری، ۱۴۱۴)، ۱۳۱.

شخصی داده شده^{۱۴} و اخبار نیز حمل بر کراهت شده است.^{۱۵}

۳- عدم کفایت اطلاق عقد: مشهور بر این باور است که اطلاق وکالت در دید عرف دلالت بر اختیار وکیل ندارد؛^{۱۶} زیرا ظاهر از اراده موکل این بوده که تنها حق معامله با غیر داده شده است. وانگهی چون دخالت در مال دیگری منوط به اذن بوده در صورت تردید، باید وکیل را از معامله با خود ممنوع دانست.^{۱۷} نظر دوم دارای تالی فاسد^{۱۸} است؛ به عنوان نمونه اگر موضوع وکالت، خرید مالی باشد و وکیل بخواهد مال خود را به موکل بفروشد، منفعت وکیل، فروش بالاتر را اقتضا دارد و خرید ارزان تر، به نفع موکل است. حال اگر اطلاق اذن را ناظر بر معامله با خود بدانیم، وکیل می تواند مال خود را گران تر از قیمت بازار به موکل بفروشد. این امر بر خلاف مصلحت موکل و مصداقی از خیانت و ظلم بر موکلی بوده که به وکیل، اعتماد نموده؛ لذا رأی مشهور به مصلحت نزدیک تر است. احکام نیز دایر بر مدار مصالح و مفاسد می باشد.^{۱۹} چه بسا دلیل قول اول هم در نظر قائل آن، تفاوت بین پدر و جد پدری با وکیل، از این جهت باشد که آنها با توجه به محبتی که نسبت به فرزند خود دارند بر خلاف وکیل، مصلحت او را بر منفعت خود مقدم می دارند.

حکم وکیل در خصوص معامله با خود را نسبت به مدیر با عنایت به مشابهت بین آنها می توان تسری داد و بر این باور بود که اختیار مدیر شامل معامله با خود نخواهد بود؛ مگر آنکه شرکت اذن این امر را به او داده باشد.

۱۴. علامه حلی، پیشین، جلد ۵، ۵۷-۵۸.

۱۵. نجفی، پیشین، ۴۳۱.

۱۶. محقق حلی، پیشین، ۹؛ علامه حلی، ارشادالاذهان، پیشین، ۴۱۷؛ حسن بن یوسف علامه حلی، قواعد الاحکام، جلد ۲ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳)، ۳۵۷-۳۵۸؛ محقق ثانی کرکی، جامع المقاصد، جلد ۸ (قم: مؤسسه الالبیت (ع)، ۱۴۱۴)، ۲۲۹؛ سیدجواد عاملی، مفتاح الکرامه، جلد ۲۱ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۹)، ۱۶۲؛ شهید ثانی، الروضه البهیة، پیشین، ۳۸۵؛ شهید ثانی، مسالک، پیشین، جلد ۵، ۲۹۵؛ یوسف بن احمد بحرانی، حدائق الناضرة، جلد ۱۸ (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۵)، ۴۱۸؛ محمدباقر بهبهانی، رساله عملیه متاجر و حید بهبهانی (با تعلیقات میرزای شیرازی) (تهران: حاج شیخ رضا تهرانی، ۱۳۱۰)، ۲۸.

۱۷. عاملی، پیشین، جلد ۱۲، ۶۷۹.

۱۸. هر فرضی که منتهی به نتیجه باطل، نامساعد و سوء گردد، تالی فاسد دارد و باید از آن اجتناب شود. نک: جعفری لنگرودی، پیشین، جلد ۲، ۱۱۲۰.

۱۹. عبدالکریم عبداللهی نژاد، محمدحسن ربانی و قربان جلال، «تبعیت احکام از مصالح و مفاسد»، مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۲۰، ۳(۱۳۹۵)، ۳۷۱؛ سیدمحمدتقی علوی و سیدهمشهید میری بالاجورشری، «مقاصد شریعت و نقش و جایگاه مصلحت در قانون گذاری»، آموزه های فقه و حقوق جزا، ۱، ۳(۱۴۰۱)، ۷۷.

۲- معامله مدیران با شرکت در حقوق موضوعه

در خصوص قییم، وکیل، دلال و حق‌العمل کار احکامی وضع شده که پیش از بررسی ماهیت رابطه مدیران با شرکت بررسی خواهد شد.

۲-۱- احکام مقنن نسبت به معامله سایر نمایندگان با منوب‌عنه

امکان معامله با خود در ماده ۱۹۸ ق.م. پذیرفته شده؛ اما حاصل بررسی استقرایی احکام مقنن در رابطه با معاملات نمایندگان با منوب‌عنه، دال بر آن است که در فرض اطلاق و عدم تصریح، نماینده (به‌استثنای ولی قهری^{۲۰}) فاقد اختیار است:^{۲۱}

۱- در ماده ۱۰۷۲ ق.م. آمده است: «در صورتی که وکالت به‌طور اطلاق داده شود وکیل نمی‌تواند موکله را برای خود تزویج کند؛ مگر اینکه این اذن صریحاً به او داده شده باشد»؛

۲- ماده ۱۲۴۰ ق.م. نیز مقرر می‌دارد: «قییم نمی‌تواند به سمت قیومت از طرف مولی‌علیه با خود

۲۰. ماده ۱۱۸۳ ق.م. در رابطه با حدود ولایت ولی اجمال داشته و باید از طریق سایر مواد، رفع اجمال نمود. ماده ۱۰۴۳ ق.م. حدود ولایت را منوط به غبطه دانسته است. همچنین در م. ۱۱۸۴ ق.م. عدم رعایت غبطه، از موجبات عزل ولی است؛ بنابراین ق.م. حدود اختیار را منوط به رعایت غبطه دانسته؛ همچنان که برخی دیگر هم بر این باور هستند. نک: سیدحسن امامی، حقوق مدنی، جلد ۵ (تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۰)، ۲۱۳. البته تجاوز از حدود مصلحت در خصوص ولی با عنایت بر عواطف پدری امری خلاف ظاهر می‌باشد که باید اثبات شود؛ هرچند در مورد اعمالی که برحسب طبیعت خود ضرری بوده، مانند بخشیدن و رهن‌گذاشتن، چنین ظهوری وجود ندارد. نک: کاتوزیان، پیشین، ۸۴-۸۵؛ لذا معامله با خود از سوی ولی به نیابت از مولی‌علیه نیاز به اخذ اجازه از مقام قضایی ندارد. ماده «۷۳» ق.م. امور حسبی مقرر می‌دارد: «در صورتی که محجور ولی یا وصی داشته باشد دادستان و دادگاه حق دخالت در اداره امور او ندارند...». البته معاملات ضرری با توجه به آنچه گذشت مجاز نخواهد بود.

۲۱. فرض مندرج در ماده ۳۴۶ ق.ت. مشابه با «معامله با خود» است: «در صورتی که دلال در نفس معامله منتفع یا سهیم باشد باید به طرفی که این نکته را نمی‌داند اطلاع دهد...»؛ برای مثال فروشنده به مشاور املاک گفته باشد که اگر خانه‌ای که قیمت آن چهارصد میلیون است را به پانصد میلیون بفروشید، ده درصد ثمن به شما اختصاص دارد. در واقع متعاملین با مراجعه به دلال برای مذاکرات ابتدایی انجام معامله به وی تفویض وکالت می‌کنند تا بدین ترتیب از یک سو از اطلاعات متصدیان این حرفه در زمینه قیمت‌ها و پیدا کردن طرف معامله مناسب بهره‌مند گردیده و از سوی دیگر از تخصص‌های حرفه‌ای آنان در قبولاندن شرایط موردنظر خود به طرف مقابل منتفع گردند و از صرف وقت زیاد نیز در انجام مذاکرات ابتدایی اجتناب کرده باشند. به عبارت دیگر در این تعبیر دلال حسب مورد، وکیل خریدار و فروشنده در انجام مذاکرات مقدماتی معامله تلقی می‌گردد که اختیارات وکالتی او در این حد محدود شده است. نک: نصرالله قهرمانی، «ماهیت حقوقی دلالتی در حقوق تجارت»، کانون وکلای، ۱۸۴-۱۸۵ (۱۳۸۳)، ۷۷-۷۸. بر همین اساس قانون‌گذار قرارداد دلالتی را در ماده ۳۳۵ ق.ت. تابع مقررات وکالت می‌داند؛ لذا رعایت مصلحت طرف غیر مطلع اقتضا دارد که دلال به وظیفه مندرج در ماده ۳۴۶ عمل کند.

معامله کند اعم از اینکه مال مولی علیه را به خود منتقل کند یا مال خود را به او انتقال دهد؛^۳ مفهوم مخالف ماده ۳۷۳ ق.ت. هم بر ممنوعیت معامله با خود در فرضی که کالا قیمت معینی نداشته، دلالت دارد. حالتی که بر خلاف فرض مطرح شده در منطوق ماده فوق الذکر، امکان سوءاستفاده در آن دور از ذهن نیست: «اگر حق العمل کار مأمور به خرید یا فروش مال التجاره یا اسناد تجارتي و یا سایر اوراق بهاداری باشد که مظنه بورسی یا بازاری دارد می تواند چیزی را که مأمور به خرید آن بوده خود شخصاً به عنوان فروشنده تسلیم بکند و یا چیزی را که مأمور به فروش آن بوده شخصاً به عنوان خریدار نگاه دارد...».

۲-۲- ماهیت رابطه مدیر با شرکت

در خصوص ماهیت رابطه مدیر و شرکت به‌ویژه با توجه به ماده ۵۱ قانون تجارت که مسئولیت مدیر در برابر شرکا را همانند مسئولیت وکیل در مقابل موکل می‌داند و در مواد ۱۲۱ و ۱۸۵ آن قانون در خصوص شرکت‌های تضامنی و نسبی نیز لازم‌الرعایه است، اختلاف نظر وجود دارد؛^{۲۲} اما نظریه رکن بودن مدیر با توجه به اشکالاتی که بر وکیل دانستن او وارد است،^{۲۳} از مقبولیت بیشتری برخوردار می‌باشد.^{۲۴} رکن بودن مدیران به این معنی است که مدیر جزء ساختمان و سازمان شخص حقوقی است؛ اندام یا عضوی که اراده او مظهر اراده شرکت است؛^{۲۵} لذا همان‌طور که اشخاص طبیعی منافع شخصی خود را در اعمال حقوقی لحاظ می‌کنند، ارکان شخص حقوقی هم به‌عنوان عضوی از مجموعه مکلف به گام برداشتن در راستای کسب منفعت برای آن نهاد هستند. البته از ماده ۵۱ ق.ت. می‌توان استفاده نمود که مدیر همانند وکیل است و بر اساس همین مشابهت می‌توان احکامی که قانون‌گذار به سکوت از آن گذشته را

۲۲. چهار نظر در رابطه با ماهیت موضوع مورد بحث، قابل طرح است: ۱- نظریه وکالت؛ ۲- نظریه نمایندگی؛ ۳- نظریه کارگر بودن مدیران در برابر شرکت؛ ۴- نظریه رکن بودن مدیران. نک: فخرالدین اصغری اقمشهدی و محمد عیسی تفرشی، «ماهیت حقوقی رابطه مدیران شرکت‌های سهامی با شرکت»، مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، ۲(۱۳۸۵)، ۳۷.

۲۳. برای دیدن انتقادات وارد بر وکیل بودن مدیر نک: اصغری اقمشهدی و تفرشی، پیشین، ۳۸-۴۰.
 ۲۴. کاتوزیان، پیشین، ۵۹؛ ربیعا اسکینی، شرکت‌های تجاری، جلد ۲ (تهران: سمت، ۱۳۸۴)، ۱۵۰-۱۶۱؛ اصغری اقمشهدی و تفرشی، پیشین، ۳۵؛ محمدرضا پاسبان و جواد نیک‌نژاد، «جایگاه حقوقی مدیران در شرکت‌های سهامی»، تحقیقات حقوقی آزاد، ۴، ۱۴ (۱۳۹۰)، ۹؛ جواد نیک‌نژاد، «جایگاه حقوقی مدیران در شرکت‌های سهامی در فقه حقوق ایران و انگلستان»، پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۷، ۲۵ (۱۳۹۰)، ۱۶۹؛ علی عسگری توانی، «ماهیت حقوقی رابطه مدیر با شرکت‌های تجاری»، ماهنامه دادرسی، ۴۷ (۱۳۸۳)، ۸۱.
 ۲۵. کاتوزیان، پیشین، ۵۹.

با استنباط از قانون مدنی مشخص کرد (همان‌طور که مقنن در ماده ۳۳۵ ق.ت. در خصوص دلالتی و در ماده ۳۵۸ ق.ت. در رابطه با حق‌العمل‌کاری، موارد سکوت را تابع احکام وکالت دانسته است).

۲-۳- احکام مقنن نسبت به معامله مدیر با شرکت

در این بخش ابتدا وضعیت معاملات فوق در شرکت سهامی بررسی و سپس به سایر شرکت‌ها پرداخته خواهد شد.

۲-۳-۱- شرکت سهامی

معاملات مدیران با شرکت در لایحه اصلاح قانون تجارت، برحسب بطلان آنها یا اعمال سیستم نظارتی خاص، بر دو قسم تقسیم می‌شود:

۲-۳-۱-۱- معاملات مشمول کنترل

مقنن در ماده ۱۲۹ ل.ا.ق.ت. اعضای هیئت‌مدیره، مدیرعامل و مؤسسات و شرکت‌هایی که اعضای هیئت‌مدیره و یا مدیرعامل، شریک، یا عضو هیئت‌مدیره و یا مدیرعامل آنها باشند را از معامله با شرکت منع نموده است. البته این منع مطلق نیست. در حقیقت قانون‌گذار یک نظام کنترلی ایجاد کرده؛ زیرا از یک طرف بیم آن وجود دارد که مدیران و مدیرعامل در انعقاد قرارداد با شرکت، از موقعیت خود سوءاستفاده کنند؛ لذا نباید کاملاً آزاد باشند و از طرف دیگر چه‌بسا آن معاملات، برای شرکت مفید باشد.^{۲۶-۲۷} اشخاص یادشده حسب ماده فوق باید در وهله اول رضایت و اجازه هیئت‌مدیره و سپس مجمع عمومی عادی را کسب نمایند.

حالاتی که ممکن است مدیران در فرض معامله با شرکت، سوءاستفاده کرده (به‌عنوان نمونه مدیران مبیع را ارزان‌تر از شرکت خریداری کرده یا گران‌تر به شرکت فروخته باشند) و رضایت مراجع فوق را تحصیل نمایند، به اقسام ذیل تقسیم خواهد شد:

الف- کسب نکردن رضایت هیئت‌مدیره و مجمع: ماده ۱۳۱ ل.ا.ق.ت. مقرر می‌دارد: «در صورتی

۲۶. معاملات غیرمعمولی که به نفع شرکت است؛ مانند فرضی که مدیری برای جلوگیری از ورشکستگی شرکت، یک میلیارد ریال از حساب شخصی‌اش به شرکت هبه نماید، صحیح است و نیازی به کنترل ندارد؛ زیرا مواد ۱۲۹ به بعد برای حفظ مصالح و منافع شرکت وضع شده و در فرض مورد بحث نه‌تنها ضرری برای شرکت متصور نیست؛ بلکه سود هم برای شرکت حاصل خواهد شد. نک: سام محمدی و علی باقری، «بررسی وضعیت و آثار معامله حقوقی مدیرعامل با شرکت در مقایسه با لایحه جدید قانون تجارت»، مطالعات حقوق خصوصی، ۴۵، ۲(۱۳۹۴)، ۳۴۵-۳۴۶.

۲۷. اسکینی، پیشین، ۱۵۵.

که معاملات مذکور در ماده ۱۲۹ این قانون بدون اجازه هیئت‌مدیره صورت گرفته باشد هرگاه مجمع عمومی عادی شرکت آنها را تصویب نکند آن معاملات قابل ابطال خواهد بود...». برخی آورده‌اند: در فرض عدم تصویب هیئت‌مدیره و مجمع، اگر مدیر پس از معامله با شرکت، با ثالث با حسن‌نیتی معامله کرده باشد، با عنایت بر ماده ۱۳۰ ل.ا.ق.ت. معامله در برابر شخص یادشده صحیح خواهد بود.^{۲۸} ماده مذکور مقرر می‌دارد: «معاملات مذکور در ماده ۱۲۹ در هر حال ولو آنکه توسط مجمع عادی تصویب نشود در مقابل اشخاص ثالث معتبر است مگر در موارد تدلیس و تقلب که شخص ثالث در آن شرکت کرده باشد...». به نظر می‌رسد ماده فوق ناظر بر فرضی است که مدیران معامله را تصویب نموده باشند؛ زیرا پس از آنکه مقنن در قسمت اول آن ماده به صورت مطلق اشاره به صحت معامله در برابر ثالث با حسن‌نیت می‌نماید، در قسمت دوم ماده فوق آورده است: «... در صورتی که بر اثر انجام معامله به شرکت خسارتی وارد آمده باشد جبران خسارت بر عهده هیئت‌مدیره و مدیرعامل یا مدیران ذی‌نفع و مدیرانی است که اجازه آن معامله را داده‌اند...»؛ لذا قرارداد مذکور نیز مشمول ماده ۱۳۱ بوده و قابل ابطال خواهد بود؛ ب- تصویب هیئت‌مدیره و رد نمودن مجمع: مطابق ماده ۱۳۰ لایحه دو حالت محقق خواهد شد:

۱- بطلان نسبی: در صورتی که بطلان با حقوق ثالث با حسن‌نیتی مغایرت داشته باشد، معامله نسبت به ثالث و طرف معامله او صحیح و نسبت به شرکت و مدیران و یا سایر اشخاص مندرج در ماده ۱۲۹ باطل خواهد بود. در این صورت باید بدل مال متعلق به شرکت تسلیم شود.^{۲۹}

۲- بطلان مطلق: در فرض عدم ارتباط بطلان با حقوق ثالث با حسن‌نیت، معامله قابل ابطال خواهد بود و مدیر باید عوض یا معوض را به شرکت مسترد دارد.

برخی بر این باور هستند که در فرض تأیید هیئت‌مدیره بر اساس مفهوم مخالف ماده ۱۳۱، معامله قابل ابطال نخواهد بود؛ هرچند این راه‌حل را منطقی نمی‌دانند.^{۳۰} به نظر می‌رسد این استنباط محل اشکال باشد؛ زیرا ماده یادشده همان‌طور که گذشت ناظر بر فرضی است که معامله‌ای توسط هیئت‌مدیره تصویب نشده باشد و ماده ۱۳۰ مربوط به حالتی است که معامله توسط هیئت‌مدیره اذن داده شده است؛ لذا ماده ۱۳۱ فاقد مفهوم مخالف است.

۲۸. همان، ۱۶۰.

۲۹. در دو حالت فوق اگر شرکت متحمل ضرری شده باشد حسب ماده اخیرالذکر هیئت‌مدیره و مدیرعامل یا مدیران ذی‌نفع و مدیرانی است که اجازه آن معامله را داده‌اند، مسئولیت مدنی به صورت تضامنی دارند؛ به عنوان نمونه هزینه حمل مبیع در فرض فروش اموال شرکت بر مدیر که توسط شرکت پرداخت شده، باید جبران شود.

۳۰. همان، ۱۵۹؛ محمدی و باقری، پیشین، ۳۴۷-۳۴۸.

شایان ذکر است که مقنن محدودیتی در خصوص اختیار مجمع جهت تصویب معامله مدیران وضع نکرده؛ لذا در حالتی که صدق ورود ضرر به شرکت در زمان معامله محل بحث باشد، مجمع عمومی می‌تواند معامله را تصویب نکند؛ به‌عنوان نمونه ممکن است مدیران با علم به افزایش قیمت برخی از اموال متعلق به شرکت در ظرف یک سال آینده، آنها را از شرکت به قیمت روز خریداری نماید. در این حالت شرکت از سودی که به جهت افزایش قیمت نصیب آن می‌گشت، محروم شده و یا مدیران بدانند در آینده نزدیک قیمت کالایی کاهش می‌یابد و بر همین اساس کالاهای متعلق به خود را به قیمت روز به شرکت بفروشند تا ضرر را از خود به‌واسطه ایراد زیان به شرکت مرتفع نمایند. در فرض اخیر کالایی که شرکت می‌توانست به‌عنوان مثال ظرف یک سال با قیمت ارزان‌تر خریداری نمایند، مدیران با قیمتی بیشتر برای شرکت خریده‌اند. البته ضرورت تصویب مجمع می‌توانست با ضوابطی از قبیل تعیین سقف مبلغ موضوع قرارداد (مثلاً تا ده میلیون تومان) یا داشتن قیمت بازاری (به‌عنوان نمونه طلا یا ارز) محدود شود و در این موارد که احتمال تحقق ضرر یا ضرر قابل توجه کمتر است، تصویب هیئت‌مدیره کفایت نماید؛ زیرا در غیر این صورت مدیر در مواقعی که قصد معامله‌ای منصفانه با شرکت دارد نیز باید ریسک عدم تنفیذ از سوی مجمع را در نظر بگیرد و ممکن است از معامله با شرکت صرف‌نظر نماید.

۲-۳-۱-۲- معاملات باطل

اخذ وام یا اعتبار از سوی مدیران، مدیرعامل، نماینده شخص حقوقی عضو هیئت‌مدیره و برخی از خویشاوندان آنها^{۳۱} از شرکت و یا تضمین دیون آنها از سوی شرکت در ماده ۱۳۲ ل.ا.ق.ت. باطل دانسته شده است؛ مگر:

الف- فرضی که مدیر، شخص حقوقی باشد؛

ب- در حالتی که شرکت، بانک و شرکت مالی و اعتباری بوده و آن معاملات تحت قیود و شرایط عادی و جاری انجام گیرد.

مبنای منع در ماده فوق، امکان سوءاستفاده مدیران است. استثنا نمودن اشخاص حقوقی این نظر را تأیید می‌نماید. در واقع اگر مبنای منع عدم اهلیت و خارج از موضوع شرکت بودن، این‌گونه از قراردادها بود، استثنای مذکور وجهی نداشت.^{۳۲} البته توجه به نکات ذیل حائز اهمیت خواهد بود:

۳۱. «ممنوعیت مذکور در این ماده ... شامل همسر و پدر و مادر و اجداد و اولاد و اولاد اولاد و برادر و خواهر اشخاص مذکور در این ماده است.»

۳۲. علیرضا باریکلو، «معامله خارج از حدود اختیار مدیر»، حقوق خصوصی، ۲، ۶(۱۳۸۳)، ۳۹.

۱- استثنای شخص حقوقی مدیر در ماده ۱۳۲ ل.ا.ق.ت. به نظر می‌رسد بی‌وجه بوده و مصلحت شرکت اقتضا می‌نماید با توجه به آنکه معاملات مندرج در ماده فوق ضرری بوده و به سود مقتضی هستند، در خصوص شخص حقوقی هم مانند شخص حقیقی باطل باشند؛

۲- مدیران و یا سایر اشخاص مندرج در ماده ۱۳۲ ل.ا.ق.ت. در فرض بطلان دریافت وام، ممکن است وجه دریافتی را مستمسک ثروت‌اندوزی و در معامله‌ای عوض قرار داده باشند. در این فرض برخی بر این باور هستند که خسارت مندرج در ماده ۵۲۲ ق.ا.د.م. کفایت نمی‌کند و باید علاوه بر آن جریمه‌ای بر پایه ۲۰ درصد از زمان اخذ وام یا اعتبار تا روز استرداد آن به شرکت پرداخت شود.^{۳۳} این نظر در حالتی که وجه اخذشده بلااستفاده مانده یا از بین رفته، ممکن است توجیهی داشته باشد؛ اما در حالتی که پول دریافتی مستمسک ثروت‌اندوزی قرار گیرد، در راستای منافع شرکت نبوده و با قواعد سازگار نیست. در حقیقت با توجه به بطلان اخذ وام یا اعتبار بر اساس ماده ۱۳۲ ل.ا.ق.ت. شرکت نسبت به وجه پرداختی حق عینی داشته و چنانچه در خلال این مدت آن پول در معامله‌ای به‌عنوان یکی از عوضین قرار گرفته باشد، آن معامله فضولی است؛ بنابراین در صورت تنفیذ شرکت، معوض و منافع حاصل از آن به تملک شرکت درمی‌آید؛ برای مثال چنانچه مدیر با وجه دریافتی ملکی را خریداری نموده و به اجاره داده باشد، ملک در صورت تنفیذ، متعلق به شرکت بوده و اجاره‌بها باید به شرکت پرداخت شود و در صورتی که ملک موضوع عقد اجاره واقع نشده یا شرکت عقد مذکور را رد نماید، شرکت مستحق دریافت اجرت‌المثل است، اعم از آنکه متصرفین از منافع آن بهره‌مند شده باشند یا خیر (مستفاد از م ۲۶۱ ق.م.).

۲-۳-۲- سایر شرکت‌های تجاری

پس از طرح آرای مختلف، نظر منتخب به شرح آتی ذکر خواهد شد:

۲-۳-۲-۱- نظر دکترین

مقنن در رابطه با وضعیت معاملات مدیران با شرکت‌های غیر سهامی سکوت اختیار کرده است؛ بر همین اساس در این رابطه به شرح ذیل اختلاف نظر وجود دارد:

الف- برخی مدیر را در فرض معامله با شرکت و سوءاستفاده از اختیاراتش با توجه به سکوت مقنن در خصوص ضرورت اخذ اجازه از هیئت‌مدیره یا شرکا، تنها دارای مسئولیت کیفری به جهت خیانت‌درامانت

۳۳. پاسبان، پیشین، ۲۱۳؛ محمدی و باقری، پیشین، ۳۴۳.

دانسته‌اند؛^{۳۴} بنابراین نظر در فرضی که مدیر دارای اختیار مطلق باشد (خواه از طریق قانون^{۳۵} یا اراده شرکا) نیازی به اخذ رضایت از هیچ نهادی ندارد و در صورتی که از اختیاراتش سوءاستفاده نکند، معامله صحیح است و اگر سوءاستفاده کند، به جهت ارتکاب جرم باطل خواهد بود. نظر فوق محل اشکال است؛ زیرا:

۱- هرچند مسئولیت کیفری از مسئولیت مدنی بازدارندگی بیشتری دارد اما لحاظ نمودن سازگاری مانند آنچه در خصوص شرکت سهامی گذشت، می‌تواند زمینه‌ساز تحقق جرم باشد؛

۲- اثبات خیانت‌درامانت دشوارتر از آن است که اثبات شود، مدیر از هیئت‌مدیره یا مجمع، اخذ اجازه نموده؛ لذا ممکن است اساساً پیگیری‌های لازم صورت نپذیرد و جرمی اثبات نشود؛

۳- نظر فوق در راستای منافع شرکت نبوده و وضعیت شرکا را از حیث حمایت در برابر سوءاستفاده مدیر در موقعیتی ضعیف‌تر از جایگاه موکل در برابر وکیل که یک نهاد مدنی بوده، قرار می‌دهد (همان‌طور که گذشت از جهت فقهی و حقوقی، وکیل در فرض داشتن اختیار مطلق، جهت معامله با خود محتاج به اذن موکل است). حال آنکه خاص بودن حقوق تجارت و جدا شدن آن از حقوق مدنی اقتضا دارد که اصول دقیق‌تری بر آن حاکم باشد؛

۴- عدم سرایت مقررات شرکت سهامی به شرکت‌های مشابه آن، بی‌وجه است.

ب- برخی ماده ۵۳ ق.ت. را در رابطه با سایر شرکت‌ها لازم‌الاتباع دانسته‌اند.^{۳۶} ماده یادشده مقرر می‌دارد: «مدیرهای شرکت نمی‌توانند بدون اجازه مجمع عمومی در معاملاتی که با شرکت یا به حساب شرکت می‌شود به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم سهام‌شوند و در صورت اجازه باید صورت مخصوص آن را همه‌ساله به مجمع عمومی بدهند». این نظر نیز خالی از اشکال نیست؛ چراکه:

۱- در صورت پذیرش سرایت احکام مربوط به شرکت سهامی به سایر شرکت‌ها، با عنایت بر مواد ۱۲۹ تا ۱۳۲ در لایحه اصلاح قانون تجارت، لزومی به استناد به قانون منسوخ وجود نداشت. البته در

۳۴. حسن ستوده تهرانی، جلد ۲ (تهران، نشر دادگستر، ۱۳۸۴)، ۲۷۰. البته در خصوص شرکت با مسئولیت محدود اظهار نظر شده؛ اما با توجه به استدلال نویسنده بر سکوت مقنن و وجود این امر در سایر شرکت‌ها به‌استثنای شرکت تعاونی می‌توان نظر ایشان را در رابطه با سایر شرکت‌ها استنباط کرد.

۳۵. ماده ۱۰۵ ق.ت. در خصوص شرکت با مسئولیت محدود مقرر می‌دارد: «مدیران شرکت کلیه اختیارات لازمه را برای نمایندگی و اداره شرکت خواهند داشت مگر اینکه در اساسنامه غیر این ترتیب مقرر شده باشد هر قرارداد راجع به محدود کردن اختیارات مدیران که در اساسنامه تصریح به آن نشده در مقابل اشخاص ثالث باطل و کان‌لپیکن است».

۳۶. کاتوزیان، پیشین، ۸۶.

ماده ۲۹۹ ل.ا.ق.ت. آمده است: «آن قسمت از مقررات قانون تجارت مصوب اردیبهشت ۱۳۱۱ مربوط به شرکت‌های سهامی که ناظر بر سایر انواع شرکت‌های تجاری می‌باشد نسبت به آن شرکت‌ها به قوت خود باقی است»؛ اما در مقررات سایر شرکت‌ها به ماده ۵۳ استناد نشده است که مشمول ماده ۲۹۹ لایحه باشد؛

۲- ماده ۵۳ با مواد ۱۲۹ تا ۱۳۲ ل.ا.ق.ت. انطباق کامل ندارد؛ به‌عنوان نمونه اشاره‌ای به ضرورت اخذ اجازه از هیئت‌مدیره نشده است یا معاملات مشمول ماده ۱۳۲ اساساً باطل بوده و با اخذ اجازه از هیئت‌مدیره نیز قابل پذیرش نیست؛ لذا نمی‌توان گفت احکام مندرج در ماده ۵۳ ق.ت. همان هست که در لایحه اصلاح قانون تجارت آمده است.

ج- طیفی قواعد مندرج در شرکت سهامی را بدون ذکر دلیلی مختص به آن دانسته و قواعد عام وکالت را مبنای معامله مدیران با شرکت‌های با مسئولیت محدود، تضامنی، نسبی و مختلط می‌دانند.^{۳۷} بر این نظر نیز بخشی از انتقاداتی که بر نظر اول وارد شد (ایراد سوم و چهارم) قابل طرح است.

۲-۲-۳-۲- نظر منتخب

در خصوص نظرات طرح‌شده در رابطه با وضعیت معاملات مدیران با شرکت غیر سهامی، شایان ذکر است که هیچ یک از نظرات یادشده مصون از اشکال نیست. در شرکت‌هایی که هیئت‌مدیره و مجمع عمومی وجود دارد، احکام مندرج در مواد ۱۲۹ تا ۱۳۲ ل.ا.ق.ت. قابل سرایت به آنها خواهد بود؛ زیرا ماهیت رابطه مدیران با شرکت‌های تجاری در تمامی شرکت‌ها یکسان بوده و آخرین اراده مقنن در رابطه با شرکت‌های تجاری در مواد فوق ذکر شده است؛ اما اگر شرکتی فاقد نهادهای فوق باشد، باید بر اساس روابط وکیل و موکل، حکم را استنباط نمود؛ لذا مدیر در حالت سکوت شرکا مشمول حکم ممنوعیت معامله با خود از جانب شرکت است. در واقع مدیر از حیث امین بودن مانند وکیل بوده و حکم مندرج در ماده ۱۰۷۲ ق.م. نسبت به وکیل که پیش‌تر به آن اشاره شد، به جهت آن مشخصه مترتب شده است (نماینده از این جهت که امین بوده، منوب‌عنه به او اعتماد نموده، لذا نباید سوءاستفاده نماید و در زمان تعارض منافع، منفعت خود را بر غبطه منوب‌عنه ارجح بداند). همان‌طور که در خصوص قییم و حق‌العمل کار نیز در مواد ۱۲۴۰ ق.م. و ۳۷۳ ق.ت. با عنایت بر امین بودن آنها، این ممنوعیت وجود دارد. وضعیت شرکت‌های غیر سهامی با امعان بر آنچه گذشت به تفکیک بررسی خواهد شد:

۳۷. محمدی و باقری، پیشین، ۳۵۴-۳۵۵. البته در خصوص معامله مدیرعامل با شرکت اظهار نظر شده که وضعیت معامله او با شرکت، تفاوتی با معامله مدیران با آن بنگاه بازرگانی ندارد.

الف- شرکت تعاونی: ساختار شرکت تعاونی بیشترین مشابهت را با شرکت سهامی داشته و حسب ماده ۱۷ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰ و ماده ۲۹ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ شرکت نام‌برده متشکل از مجمع عمومی، هیئت‌مدیره و بازرسان است؛ لذا سرایت آنچه در خصوص شرکت سهامی گذشت به شرکت تعاونی استبعادی ندارد. همچنین در ماده ۲ دستورالعمل معاملات تعاونی‌ها با هر یک از اعضای هیئت‌مدیره، مدیرعامل و بازرسان مصوب ۸۸/۷/۱۹ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی بر ضرورت اخذ اجازه از هیئت‌مدیره و مجمع عمومی در معاملات مدیران با شرکت تأکید شده است.^{۳۸} در بند ۳ ماده ۵ آیین‌نامه ماده ۳۹ قانون اخیرالذکر نیز به ممنوعیت اخذ وام از سوی مدیرعامل اشاره شده^{۳۹} که می‌توان آن را به سایر مدیران نیز سرایت داد.

ب- شرکت با مسئولیت محدود: به موجب ماده ۱۰۴ ق.ت. «شرکت با مسئولیت محدود به وسیله یک یا چند نفر مدیر موظف یا غیرموظف ... اداره می‌گردد»؛ لذا ممکن است هیئت‌مدیره‌ای وجود نداشته باشد؛ اما مجمع عمومی با عنایت بر ماده ۱۰۹ ق.ت. در شرکت با مسئولیت محدود وجود دارد. در فرضی که شرکت با یک مدیر اداره می‌شود و معامله صورت‌پذیرفته با شرکت، توسط مجمع یادشده تصویب نمی‌شود، معامله باطل خواهد بود؛ حتی در فرضی که با حقوق ثالثی مغایرت داشته باشد؛ زیرا همان‌طور که در شرکت سهامی گذشت، بطلان نسبی، مربوط به فرض تصویب هیئت‌مدیره و عدم تصویب مجمع بود.

ج- شرکت تضامنی و نسبی: ماده ۱۲۰ ق.ت. مقرر می‌دارد: «در شرکت تضامنی شرکا باید لااقل یک نفر ... به سمت مدیری معین نمایند»؛ لذا در این شرکت نیز ممکن است هیئت‌مدیره‌ای وجود نداشته باشد. این ماده بر اساس ماده ۱۸۵ قانون تجارت در شرکت نسبی نیز رعایت می‌شود. تشکیل مجمع عمومی در دو شرکت نام‌برده ضروری نیست. حدود اختیارات مدیر با توجه به سکوت مقتن، در

۳۸. «مدیران و بازرسان تعاونی و همچنین مؤسسات و شرکت‌هایی که مدیران و بازرسان تعاونی در آنها شریک یا عضو هیئت‌مدیره یا مدیرعامل باشند نمی‌توانند بدون اجازه هیئت‌مدیره در معاملاتی که با تعاونی یا به حساب تعاونی می‌شود به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم طرف معامله واقع و یا سهام شوند و در صورت اجازه نیز هیئت‌مدیره مکلف است بازرسان تعاونی را از معامله‌ای که اجازه آن داده شده بلافاصله مطلع نماید و گزارش آن را به اولین مجمع عمومی عادی بدهد. بازرسان نیز مکلفند ضمن گزارش خاصی حاوی جزئیات معامله نظر خود را در باره چنین معامله‌ای به همان مجمع عمومی تقدیم کنند. تبصره ۱- مفاد این بند شامل معاملات عادی و جاری تعاونی با اعضای خود (اعضای حقیقی و حقوقی عضو شرکت تعاونی یا تعاونی‌های عضو اتحادیه‌ها) که در چهارچوب آیین‌نامه معاملات صورت گیرد نمی‌شود».

۳۹. «مدیرعامل تعاونی حق ندارد هیچ‌گونه وام و یا اعتباری از تعاونی تحصیل نماید و تعاونی نمی‌تواند دیون وی را تضمین کند. این‌گونه عملیات به‌خودی‌خود باطل است».

چهارچوب اختیارات اعطاشده از سوی شرکا است. در حالت اعطای اختیارات مطلق به مدیر و فقدان هیئت‌مدیره و مجمع، تمام شرکا باید معامله مدیر با شرکت را تصویب کنند؛ در غیر این صورت معامله به صورت مطلق باطل خواهد بود. در واقع حسب قاعده با توجه به آنکه تمامی شرکا ذی‌نفع هستند؛ رضایت آنها ضروری است و مقنن هم نصاب کمتری را تعیین نکرده است. علاوه بر آنکه در خصوص انتقال سهم‌الشرکه در ماده ۱۲۳، تبدیل به شرکت سهامی در ماده ۱۳۵ و انحلال شرکت در بند ب ماده ۱۳۶ رضایت تمام شرکا لازم دانسته شده است.

د- شرکت مختلط: با عنایت بر مواد ۱۴۴ و ۱۶۴ ق.ت. که مقرر می‌دارند: «اداره شرکت مختلط غیر سهامی به عهده شریک یا شرکای ضامن ... است» و «مدیریت شرکت مختلط سهامی مخصوص به شریک یا شرکا ضامن است»، هیئت‌مدیره در این دو شرکت نیز می‌تواند وجود نداشته باشد؛ اما در شرکت مختلط سهامی حسب ماده ۱۶۵ مجمع عمومی وجود دارد. وضعیت معامله مدیر با شرکت، در مختلط غیر سهامی، مانند شرکت تضامنی بوده و در شرکت مختلط سهامی، مانند شرکت با مسئولیت محدود خواهد بود. البته شایان ذکر است که در شرکت مختلط، اداره شرکت حسب مواد ۱۴۴ و ۱۶۴ بر عهده شرکای ضامن هست؛ لذا احتمال سوءاستفاده ضعیف‌تر است؛ زیرا مدیران نسبت به دیون شرکت هم مسئول هستند (مواد ۱۴۱ و ۱۶۲ ق.ت.).

۳- معامله مدیران با شرکت در حقوق انگلیس

در انگلستان رابطه بین مدیران و شرکت از روابط امانی محسوب گردیده^{۴۰} و مدیر نسبت به شرکت مکلف به امانت‌داری است. در حقیقت اشخاص بهره‌مند از عقلانیت محدود بوده و نمی‌توانند قراردادی به وجود بیاورند که تمام وقایع آینده را به طور کامل پیش‌بینی کند و امین را در آن حالت مکلف به رفتار معینی که به نفع ذی‌نفع است، نماید؛ لذا فرصت‌طلبی برای امین فراهم می‌شود.^{۴۱} قرار گرفتن امین^{۴۲} در موقعیتی که به او اعتماد می‌شود، منشأ پیدایش این انتظار گردیده که تنها در راستای منافع ذی‌نفع^{۴۳}

40. Beth Nosworthy, "Directors' fiduciary obligations: Is the shareholder an appropriate beneficiary?", *Australian Journal of Corporate Law*, 24, 3(2010), 287; Peter Radan and Cameron Stewart, *Principles of Australian Equity and Trusts* (Chatswood: LexisNexis, 2010), 180; Joseph Charles Campbell, "Fiduciary Relationships in a Commercial Context", *Sydney Law School Research Paper*, 14/26(2014), 4.

41. Oliver E Williamson, *The Economic Institutions of Capitalism Firms, Markets, Relational Contracting* (New York: Free Press, 1985), 30-32.

42. Fiduciary

43. Beneficiary

یا اصیل^{۴۴} عمل نماید؛^{۴۵} بر همین اساس امین مکلف به وفاداری و پرهیز از ثروت‌اندوزی و رفتارهای سودجویانه در مواردی است که حقوق اصیل نادیده گرفته می‌شود.^{۴۶} شایان ذکر است که در حقوق انگلستان نیز در خصوص ماهیت رابطه مدیر و شرکت، نظریه رکنیت پذیرفته شده است.^{۴۷} با عنایت به نقش پررنگ رویه قضایی در حقوق انگلیس، ابتدا آن امر بررسی و سپس به موضع مقنن خواهیم پرداخت.^{۴۸}

۳-۱- رویه قضایی

رویه قضایی این قاعده را تأسیس کرده است که مدیران نباید خودشان را در وضعیتی قرار دهند که منافع شخصی‌شان با تکالیفشان نسبت به شرکت مغایرت پیدا کند؛ از این رو در فرضی که مدیر قراردادی با شرکت منعقد کند، پس از آگاهی شرکت قابل ابطال است؛^{۴۹} حتی در حالتی که آن عقد تحت شروط منصفانه‌ای محقق شده باشد.^{۵۰} در پرونده‌های بعدی بر این قاعده اضافه شد که لازم نیست مدیر طرف قرارداد باشد، همین که او ذی‌نفع قرارداد محسوب گردد، برای حاکمیت این قاعده کافی است.^{۵۱} در پرونده‌ای که نقش اساسی در ایجاد این قاعده داشته است، شرکتی که در مسافری خطوط ریلی فعالیت می‌کرد، از شرکت دیگر تجهیزات مورد نیاز را خریداری می‌نماید؛ اما خریدار پس از آنکه دو سوم از مبيع را دریافت نمود با عنایت بر آنکه امین نباید خودش را در موقعیتی قرار دهد که منفعت شخصی‌اش با تکلیفش مغایرت داشته باشد، از قبض باقی‌مانده مبيع امتناع ورزید و ابطال قرارداد را درخواست نمود؛ زیرا رئیس هیئت‌مدیره شرکت خریدار، شریک شرکت فروشنده بود. دادگاه این استدلال را با وجود آنکه مدیر طرف قرارداد با شرکت نبود، پذیرفت و رأی به بطلان صادر نمود و اظهار نمود که منفعت او به‌عنوان شریک شرکت فروشنده، اقتضای فروش در بالاترین قیمت را دارد و از سوی دیگر

44. Principal

45. Elizabeth A Martin, Dictionary of Law, Fifth edition (Oxford: Oxford University Press, 2002), 201.

46. Gordon Smith, "The Critical Resource Theory of Fiduciary duty", *Vanderbilt Law Review*, 55, (2002), 1409.

۴۷. نیک‌نژاد، پیشین، ۱۹۵.

۴۸. قانون موضوعه در نظام حقوقی کامن‌لا بر رویه قضایی مقدم است؛ اما قوانین توسط دادگاه‌ها به‌صورت مضیق تفسیر

می‌گردد. نک: عبدالحسین شیروی، حقوق تطبیقی (تهران: سمت، ۱۳۸۴)، ۱۴۱-۱۴۲.

49. Sime Stuart and Margot Taylor, *Company Law in Practice* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 95-96.

50. Ibid. 96.

باریکلو، پیشین، ۳۹.

۵۱. همان، ۳۹.

منفعت شرکت خریدار، خرید در ارزان‌ترین قیمت را طلب می‌نماید.^{۵۲} در واقع چنانچه منافع امین و ذی‌نفع تعارض داشته باشد، امین مکلف به افشا نمودن امکان تعارض و کسب رضایت آگاهانه از ذی‌نفع است.^{۵۳}

۳-۲- موضوع مقنن

مطابق بند ۱ ماده ۴۰ «قانون شرکت‌ها» مصوب ۲۰۰۶ مدیران دارای اختیارات عام جهت اداره شرکت بوده و تحدید صلاحیت آنها در برابر اشخاص ثالث با حسن‌نیت از طریق اساسنامه، یا مصوبات مجمع و یا هرگونه توافق شرکا حسب ماده فوق بی‌اعتبار است. با وجود این مدیر باید امین بوده و اختیاراتش را در جهت اهدافی که برای تحقق آنها اختیارات به او اعطا شده، اعمال نماید (بند ۲ ماده ۱۷۱) و از موقعیت‌هایی که میان منافع شخصی مستقیم یا غیرمستقیم او با شرکت تعارض دارد یا ممکن است تعارض داشته باشد، طبق بند ۱ ماده ۱۷۵ قانون فوق اجتناب نماید؛ اما مطابق بند ۳ همان ماده، مدیر می‌تواند با شرکت معامله نماید. البته مدیر باید رضایت سایر مدیران و در برخی موارد رضایت شرکا را هم جلب کند که به شرح آتی به آن خواهیم پرداخت.

۳-۲-۱- ضرورت اخذ رضایت مدیران

ماده ۳۱۷ قانون شرکت‌های ۱۹۸۵ مقرر می‌داشت که چنانچه مدیر در قراردادی که با شرکت منعقد می‌نماید و یا در قراردادی که به شرکت پیشنهاد شده، نفع مستقیم^{۵۴} یا غیرمستقیم^{۵۵} داشته باشد باید میزان و حدود این امر را به اطلاع سایر مدیران برساند. نقض تکلیف فوق در قانون شرکت‌های ۱۹۸۵ جرم تلقی می‌شد؛ البته همان‌طور که ذکر کرده‌اند^{۵۶} وضعیت معامله از جهت صحت و بطلان مشخص نشده بود. قانون سال ۲۰۰۶ آن حکم را تفکیک و در بند ۱ م ۱۷۷ (در خصوص ذی‌نفع بودن مدیر در قراردادی که به شرکت پیشنهاد شده) و بند ۱ ماده ۱۸۲ (در رابطه با انعقاد قرارداد از سوی مدیر با شرکت) ذکر نموده که توجه به نکات ذیل حائز اهمیت است:

۱- عدم رعایت تکلیف مندرج در ماده ۱۸۲ منجر به مسئولیت کیفری و پرداخت جریمه نقدی

52. "Aberdeen Railway Co v Blaikie Brothers", Accessed in June 20, 2018. Available at swarb.co.uk/aberdeen-railway-co-v-blaikie-brothers-hl-1854/

53. Radan and Stewart, Op. Cit. 182.

۵۴. مثلاً طرف قرارداد با شرکت، به مدیر گفته باشد در صورت انعقاد قرارداد، ده درصد کمیسیون را به مدیر خواهد داد.

۵۵. در حالتی که طرف قرارداد با شرکت، شرکت دیگری است که مدیر در آن شریک است.

۵۶. باریکلو، پیشین، ۴۰.

می‌شود (ماده ۱۸۳)؛

۲- در خصوص وضعیت معامله در حالت عدم انجام تکلیف مندرج در ماده ۱۷۷ قانون فوق شایان ذکر است که در بند ۱ ماده ۱۷۸ آن قانون آمده که آثار نقض تکلیف فوق، مطابق قواعد کامن‌لا و انصاف است. در خصوص عدم انجام تکلیف مندرج در ماده ۱۸۲ این امر ذکر نشده؛ اما با عنایت به فقدان نص و جایگاه مهم رویه قضایی در حقوق انگلیس عملاً احکام مندرج در کامن‌لا و انصاف باید رعایت شود.

۳-۲-۲- ضرورت اخذ رضایت شرکا

علاوه بر تنفیذ هیئت‌مدیره، بعضاً رضایت شرکا هم ضرورت پیدا می‌کند که به شرح ذیل بررسی می‌گردد:

الف- با اهمیت بودن موضوع اساسی معامله: مطابق بند ۱ ماده ۱۹۰ و بند ۲ ماده ۱۹۱ قانون شرکت‌های ۲۰۰۶ در صورتی که معامله مدیر، یا شرکت وابسته به مدیر و یا اشخاص مرتبط با او با شرکت، مستلزم انتقال اموالی از شرکت به مدیر یا برعکس باشد که ارزش آنها معادل ده درصد ارزش اموال شرکت بوده و قیمت آنها بیشتر از پنج هزار پوند باشد و یا ارزش آنها، از صد هزار پوند بیشتر است، باید شرکا آن معامله را تصویب نمایند.

ب- قرض، ضمانت و وثیقه: بر اساس ماده ۳۳۰ قانون شرکت‌های ۱۹۸۵ شرکت نمی‌توانست به مدیر قرض بدهد که البته این حکم دارای استثنائاتی در مواد ۳۲۸ و ۳۳۲ همان قانون بود؛^{۵۷} اما در ماده ۱۹۷ قانون سال ۲۰۰۶ این امکان در صورت تصویب سهام‌داران وجود دارد. مطابق ماده یادشده در فرض رضایت شرکا، شرکت می‌تواند به مدیر یا شرکت وابسته به او قرض بدهد، یا از قرض مدیر ضمانت نماید و یا وثیقه‌ای در خصوص قرض او فراهم کند.

در صورتی که رضایت سهام‌داران در خصوص معاملات مندرج در مواد ۱۹۰ و ۱۹۱ و یا ۱۹۷ اخذ نشود، بر اساس بند ۲ ماده ۱۹۵ و بند ۲ ماده ۲۱۳ قانون یادشده، معامله قابل ابطال خواهد بود؛ مگر در حالات ذیل:

۱- امکان استرداد موضوع اصلی قرارداد وجود نداشته باشد؛

۲- خسارت وارد بر شرکت جبران شود؛

۳- در فرض بطلان حقوق ثالث با حسن نیتی که به صورت معوض و بدون آگهی از تخلف حاصل

شده، متأثر گردد.

۵۷. باریکلو، پیشین، ۳۷.

Sime and Taylor, Op. Cit. 99.

حسب بند ۳ و ۴ ماده ۱۹۵ و بند ۳ و ۴ ماده ۲۱۳ در فرض بطلان یا عدم بطلان معامله صورت پذیرفته با شرکت، مدیر، یا شرکت وابسته به او و یا هر شخص مرتبط با او، مسئول استرداد هر منفعت تحصیل شده و جبران ضرر و زیان وارد شده به شرکت هستند.

از آنچه گذشت مشخص می شود در حقوق انگلیس بر خلاف حقوق ایران:

- ۱- هر معامله ای احتیاج به تصویب اعضای شرکت ندارد؛
- ۲- در خصوص اعطای وام، ضمانت از دین و وثیقه قرار گرفتن اموال شرکت، فرقی بین حالتی که مدیر شخص حقیقی یا حقوقی است وجود ندارد و قراردادهای یادشده در صورت رضایت شرکا مجاز است؛
- ۳- مواردی که امکان بطلان وجود ندارد، در حقوق انگلیس بیشتر از حقوق ایران است؛
- ۴- در فرضی که مدیر از معامله با شرکت نفعی برده، حتی اگر زبانی هم به شرکت نرسیده باشد، این منافع متعلق به شرکت است.

نتیجه گیری

منافع شخصی مدیران با منافع شرکت، در فرض معامله به نمایندگی از شرکت با خود، مغایرت دارد. مقنن در خصوص شرکت سهامی مقرر داشته که مدیران در گام نخست باید رضایت هیئت مدیره و سپس مجمع عمومی را اخذ نمایند. در صورتی که رضایت هیئت مدیره و مجمع کسب نشود، معامله قابل ابطال است؛ اما اگر رضایت هیئت مدیره کسب شده باشد و مجمع تصویب نکند و بطلان معامله با حقوق ثالث با حسن نیتی مغایرت داشته باشد، معامله نسبت به ثالث صحیح خواهد بود. در سایر شرکت ها هم باید با عنایت بر تنقیح مناط همین احکام جاری باشد؛ اما بعضاً به جهت فقدان هیئت مدیره و مجمع امکان آن وجود ندارد؛ لذا باید احکام وکالت جاری شود. در خصوص شرکت تعاونی مطابق آیین نامه های مربوط، احکام شرکت سهامی جاری است. این امر دال بر آن است که مقنن بر آنچه در شرکت سهامی ذکر کرده، اصرار دارد. در شرکت با مسئولیت محدود ممکن است هیئت مدیره وجود نداشته باشد اما مجمع وجود دارد؛ لذا در صورت فقدان هیئت مدیره و عدم تصویب مجمع، معامله قابل ابطال خواهد بود. در شرکت تضامنی و نسبی ممکن است هیئت مدیره و مجمع عمومی وجود نداشته باشد؛ از این رو باید رضایت تمامی شرکا اخذ شود؛ در غیر این صورت معامله باطل خواهد بود. در شرکت مختلط غیر سهامی با توجه به فقدان هیئت مدیره و مجمع، وضعیت مانند شرکت تضامنی و نسبی است و در شرکت مختلط

سهامی، هیئت‌مدیره وجود ندارد؛ اما مجمع عمومی وجود دارد؛ لذا وضعیت مانند شرکت با مسئولیت محدود است.

در حقوق انگلیس ضمن پذیرش مدیر شرکت به‌عنوان امین، معامله با شرکت پذیرفته شده است؛ اما تفاوت‌هایی با حقوق ایران دارد.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- اسکینی، ربیعا. شرکتهای تجاری. جلد ۲، چاپ ۷. تهران: سمت، ۱۳۸۴.
 - اصغری اقمشهدی، فخرالدین و محمد عیسی تفرشی. «ماهیت حقوقی رابطه مدیران شرکتهای سهامی با شرکت». مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، ۲(۱۳۸۵)، ۳۵-۵۲.
 - امامی، سیدحسن. حقوق مدنی، جلد ۵، چاپ ۶. تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۰.
 - باریکلو، علیرضا. «معامله خارج از حدود اختیار مدیر». حقوق خصوصی، ۲، ۶(۱۳۸۳)، ۳۵-۵۲.
https://jolt.ut.ac.ir/article_11400.html
 - پاسبان، محمدرضا. حقوق شرکتهای تجاری، چاپ ۳. تهران: سمت، ۱۳۸۷.
 - پاسبان، محمدرضا و جواد نیک‌نژاد. «جایگاه حقوقی مدیران در شرکتهای سهامی». فصلنامه تحقیقات حقوقی آزاد، ۴، ۱۴(۱۳۹۰)، ۹-۴۰.
<https://sanad.iau.ir/Journal/alr/Article/1059468>
 - جعفری لنگرودی، محمدجعفر. مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد ۲ و ۴، چاپ ۳. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۶.
 - ستوده تهرانی، حسن. حقوق تجارت، جلد ۲، چاپ ۶. تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۴.
 - شیروی، عبدالحسین. حقوق تطبیقی، چاپ ۲. تهران: سمت، ۱۳۸۴.
 - صدوق، محمد بن علی بن بابویه. من لا یحضره الفقیه، ترجمه ترجمه علی اکبر غفاری، جلد ۴، چاپ ۱. تهران: نشر صدوق، ۱۴۰۹.
 - طباطبایی، محمدحسین. ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی، جلد ۴ و ۹، چاپ ۲. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
 - عبداللهی نژاد، عبدالکریم، محمدحسن ربانی و قربان جلال. «تبعیت احکام از مصالح و مفاسد». مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۲۰، ۳(۱۳۹۵)، ۳۵۹-۳۷۴.
<https://civilica.com/doc/1378579>
 - عسگری توانی، علی. «ماهیت حقوقی رابطه مدیر با شرکتهای تجاری»، ماهنامه دادرسی، ۴۷(۱۳۸۳)، ۷۷-۸۱.
 - علوی، سیدمحمدتقی و سیده‌مهشید میری‌بالاجورشری. «مقاصد شریعت و نقش و جایگاه مصلحت در قانون‌گذاری». آموزه‌های فقه و حقوق جزا، ۱، ۳(۱۴۰۱)، ۸۱-۹۴.
doi: 10.30495/jcld.2022.696763
 - قهرمانی، نصرالله. «ماهیت حقوقی دلالتی در حقوق تجارت». کانون وکلا، ۱۸۴-۱۸۵(۱۳۸۳)، ۷۲-۸۸.
 - کاتوزیان، ناصر. قواعد عمومی قراردادها، جلد ۲، چاپ ۶. تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا، ۱۳۸۳.
 - محمدی، سام و علی باقری. «بررسی وضعیت و آثار معامله حقوقی مدیرعامل با شرکت در مقایسه با لایحه جدید قانون تجارت». مطالعات حقوق خصوصی، ۴۵، ۲(۱۳۹۴)، ۳۳۹-۳۵۹.
doi: 10.22059/jlq.2015.54452
 - نیک‌نژاد، جواد. «جایگاه حقوقی مدیران در شرکتهای سهامی در فقه حقوق ایران و انگلستان». پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۷، ۲۵(۱۳۹۰)، ۱۶۹-۲۰۹.
 - ب) منابع عربی
 - ابن منظور، ابوالفضل. لسان العرب، جلد ۷، چاپ ۳. بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع: دار صادر،

۱۴۱۴.

- اردبیلی، احمدبن محمد. مجمع الفائدة و البرهان. جلد ۴، چاپ ۱. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳.

- اصفهانی، حسین بن محمد راغب. مفردات الفاظ القرآن، چاپ ۱. لبنان: سوریه: دارالعلم: الدار الشامیه، ۱۴۱۲.

- انصاری، شیخ مرتضی. مکاسب، جلد ۳، چاپ ۱. قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، ۱۴۱۵.
- بحر العلوم، محمدبن محمد. بلغه الفقیه، جلد ۳، چاپ ۴. تهران: منشورات مکتبه الصادق، ۱۴۰۳.
- بحرانی، یوسف بن احمد. حدائق الناضره، جلد ۱۸، چاپ ۱. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۵.

- بهبهانی، محمدباقر. رساله عملیه متاجر وحید بهبهانی (با تعلیقات میرزای شیرازی)، چاپ ۱. تهران: حاج شیخ رضا تهرانی، ۱۳۱۰.

- جوهری، اسماعیل بن حماد. الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیه، جلد ۳، چاپ ۱. بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۴۱۰.

- حر عاملی، محمدبن حسن. وسائل الشیعه، جلد ۱۷، چاپ ۱، قم: مؤسسه ال بیت (ع)، ۱۴۰۹.
- حلی، ابن ادریس. سرائر، جلد ۱، چاپ ۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۰.

- خوئی، ابوالقاسم. مصباح الفقاهه، جلد ۵. بی جا: بی نا، بی تا.
- شهید اول، محمدبن مکی. الدروس، جلد ۳، چاپ ۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷.

- شهید ثانی، زین الدین بن علی. الروضه البهیة، جلد ۴، چاپ ۱. قم: کتابفروشی داوری، ۱۴۱۰.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی. مسالک، جلد ۳ و ۵، چاپ ۱. قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۳.
- طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم. تکمله عروه الوثقی، جلد ۱، چاپ ۱. قم: کتابفروشی داوری، ۱۴۱۴.
- طباطبایی، محمد حسین. ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی، جلد ۴ و ۹. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.

- طریحی، فخرالدین. مجمع البحرین، جلد ۲، چاپ ۳. تهران: کتابفروشی مرتضوی، ۱۴۱۶.
- طوسی، ابوجعفر. خلاف، جلد ۳، چاپ ۱. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۷.

- طوسی، ابوجعفر. مبسوط، جلد ۲، چاپ ۳. تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء الآثار الجعفریه، ۱۳۸۷.
- عاملی، سید جواد. مفتاح الکرامه، جلد ۱۲ و ۲۱، چاپ ۱. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۹.

- عاملی، یاسین عیسی. الاصطلاحات الفقهیه فی الرسائل العملیه، چاپ ۱. بیروت: دارالبلاغه للطباعه و النشر و التوزیع، ۱۴۱۳.

- علامه حلی، حسن بن یوسف. ارشاد الاذهان، جلد ۱، چاپ ۱. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۰.

- علامه حلی، حسن بن یوسف. قواعد الاحکام، جلد ۲، چاپ ۱. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳.

- علامه حلی، حسن بن یوسف. مختلف الشیعه، جلد ۵ و ۶، چاپ ۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳.

- فراهیدی، خلیل‌بن‌احمد. کتاب العین، جلد ۴، چاپ ۲. قم: نشر هجرت، ۱۴۱۰.
 - فیومی، احمد بن محمد مقری. المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، جلد ۲، چاپ ۱. قم: منشورات دارالرضی، بی‌تا.
 - کرکی، محقق ثانی. جامع المقاصد، جلد ۸، چاپ ۱. قم: مؤسسه‌ال‌بیت (ع)، ۱۴۱۴.
 - محقق حلی، نجم‌الدین. شرایع الاسلام، جلد ۲، چاپ ۲. قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۴۰۸.
 - مصطفوی، حسن. التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، جلد ۶، چاپ ۱. تهران: مرکز کتاب لترجمه و النشر، ۱۴۰۲.
 - موسوی خمینی، سیدروح‌الله. تحریر الوسیله، جلد ۲، چاپ ۱. قم: مؤسسه مطبوعات دار العلم، بی‌تا.
 - میرزای قمی، ابولقاسم بن محمد. جامع‌الشتات، جلد ۲ و ۴، چاپ ۱. تهران: مؤسسه کیهان، ۱۴۱۳.
 - نجفی، شیخ محمد حسن. جواهر الکلام، جلد ۲۷، چاپ ۷. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴.
- ج) منابع انگلیسی

- "Aberdeen Railway Co v Blaikie Brothers". Accessed in June 20, 2018. Available at swarb.co.uk/aberdeen-railway-co-v-blaikie-brothers-hl-1854/
- Campbell, Joseph Charles. "Fiduciary Relationships in a Commercial Context". *Sydney Law School Research Paper*, 14/26(2014), 1-69. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2404202>
- Martin, Elizabeth A. *Dictionary of Law*, Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Nosworthy, Beth. "Directors' fiduciary obligations: Is the shareholder an appropriate beneficiary?". *Australian Journal of Corporate Law*, 24, 3(2010), 282-307. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1722490>
- Radan, Peter and Cameron Stewart. *Principles of Australian Equity and Trusts*. Chatswood: LexisNexis, 2010.
- Smith, Gordon. "The Critical Resource Theory of Fiduciary duty". *Vanderbilt Law Review*, 55, (2002), 1399-1497. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.339100>
- Stuart, Sime and Margot Taylor. *Company Law in Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Williamson, Oliver E. *The Economic Institutions of Capitalism Firms, Markets, Relational Contracting*. New York: Free Press, 1985.